

Coğrafya Eğitimi

Coğrafya Eğitiminin Temel Eksenleri

Editörler: Servet KARABAĞ · Salih ŞAHİN

Editörler: Prof. Dr. Servet KARABAĞ - Prof. Dr. Salih ŞAHİN

COĞRAFYA EĞİTİMİNİN TEMEL EKSENLERİ

ISBN 978-625-6357-29-7

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2022, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türlüdür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Coğrafya, “Dünyamızı anlama ve anlamlandırma”yı amaç edinen ve örgün eğitimde yer alan temel derslerdendir. Bu bağlamda içerik, metot, teknik ve uygulama açısından oldukça zengin ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bilim ve teknolojideki gelişmeler, eğitim-öğretim yaklaşımlarındaki yenilikler, popüler konular ve dünyamızdaki değişimler bunu sağlamaktadır. Coğrafyanın bu zengin yapısı hem bilimsel çalışmaların dinamikliğini hem de eğitim boyutuna yönelik çalışmaların da yenilikçi ve gelişimsel olmasını zorunlu kılmaktadır. Kitabın tohumlanmasını sağlayan temel düşünce buradan ilham almıştır.

“Coğrafya Eğitiminin Temel Eksenleri” adlı bu çalışma, coğrafya eğitiminin çok boyutlu yapısına katkı sağlamak üzere, ülkemizin farklı kurumlarında, alanlarında önemli çalışmalar yapan ve coğrafya eğitimine çeşitli katkılar sağlayan araştırmacıların değerli emekleriyle ortaya çıkmıştır. Çalışma coğrafya eğitiminin temel bileşenlerini esas alarak hem teorik hem de uygulamaya yönelik içerikleri kapsayan bölümlerden oluşmaktadır. Elbette coğrafya eğitiminin boyutları kitabın içeriğini oluşturan bölümlerden daha fazlasıdır. Kitapta işlenen bölümler bir başlangıç olarak değerlendirilmelidir. Bu açıdan kitabın içeriği coğrafya eğitime başlangıç niteliğindedir.

İyi bir coğrafya eğitiminin temeli iyi bir coğrafi donanıma sahip olmakla başlar. Öncelikli şartı ise “coğrafi akla” sahip olmaktır. Başka bir ifadeyle coğrafi düşünceye sahip olmak coğrafi paradigmanın temelidir. Bunu sağlamanın yolu da coğrafi terminolojiye, yöntemlere ve kuramlara hakim olmaktır. Bu aynı zamanda pedagojik olarak coğrafya eğitiminin içeriğini ve niteliğini de belirleyecek temel husustur. Kitabın içeriği kurgulanırken bu yaklaşımla hareket edilmiştir.

Kitap on dört bölümden oluşmaktadır. Her bölüm bağımsız olarak değerlendirilebilecek şekilde bütünlüğe sahip olduğu gibi bölümler birbirini destekleyecek şekilde iç içe yapılandırılmıştır. Bölümlerde yazarların özgün yaklaşımlarıyla içerik oluşturularak analizlerini yapmaları sağlanmıştır. Bölümlerin içerik, üslup, sistematik, değerlendirmeler vb açıdan yapılandırılması yazarların sorumluluğuna bırakılmıştır.

Kitap hem kuramsal açıdan hem de uygulamalar açısından coğrafya öğretmen adaylarının yetişmesine katkı sağlayacak şekilde ders kitabı niteliği taşıdığı gibi öğretmenler açısından da pratiğe yönelik katkı sağlayacaktır. Lise coğrafya derslerine yönelik içerik ve etkinlik örnekleriyle uygulamada rehberlik edebilmek de kitabın katkı sağlamak istediği bir başka boyuttur.

Yaşadığımız dijital çağda kitapların anlamı ve niteliğinin değiştiği gerçeği kitaplara olan talebin azalmasını da beraberinde getirmektedir. Basılı bir eser ortaya

çıkarmak emek ve zaman açısından zorluklar barındırmasının yanı sıra maddi olarak da oldukça zordur. Ancak basılı materyal olarak kitabın hala çok önemli olduğunu düşünerek bu eserin ortaya çıkması için gayret gösterilmiştir. Bu bağlamda öncelikli olarak kitaba bölümleri ile katkı sağlayan yazarların emeği çok kıymetlidir. Aynı şekilde yayın evinin katkısı da eserin sizlerle buluşmasında son derece kıymetli bir destektir. Hem yazarlara hem de PegemA yayınevinden başta sayın Servet Sarıkaya olmak üzere tüm çalışanlara ve emeği geçenlere çok teşekkür ederiz.

Türkiye’de coğrafya eğitimine yönelik yayınların giderek artması sevindirici olmakla birlikte hala istenilen düzeyde değildir. Lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile öğretmenlerimize yararlı olacağı düşünülen bu eserin, coğrafya eğitimine katkı sağlaması dileklerimizle...

Saygılarımızla...

Aralık-2022

Prof. Dr. Servet KARABAĞ
ORCID No: 0000-0001-8678-3648

Prof. Dr. Salih ŞAHİN
ORCID No: 0000-0002-2166-1997

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Prof. Dr. Servet KARABAĞ - Prof. Dr. Salih ŞAHİN

1. Bölüm: Niçin ve Nasıl Bir Coğrafya Eğitimi?

Prof. Dr. Salih ŞAHİN, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2166-1997

2. Bölüm: Coğrafya Okuryazarlığı

Prof. Dr. Ebru GENÇTÜRK GÜVEN, Trabzon Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-4606-6449

3. Bölüm: Coğrafya Eğitiminin Beş Teması

Dr. Bahaddin ŞAHİN, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-5911-1827

4. Bölüm: Coğrafi Bilgiden Coğrafi Bilince

Doç. Dr. Nurcan DEMİRALP, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-4102-1409

5. Bölüm: Coğrafya Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Arş. Gör. Songül ASLAN, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3739-6347
Prof. Dr. Servet KARABAĞ, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8678-3648

6. Bölüm: Coğrafya Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme

Prof. Dr. Adnan KAN, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3610-0033

7. Bölüm: Coğrafya Öğretim Programı: Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar

Prof. Dr. Servet KARABAĞ, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8678-3648
Arş. Gör. Bilgen ORHAN, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-1101-3539

8. Bölüm: Coğrafi Sorgulama ve Beceriler

Dr. Öğr. Üyesi Hülya Yiğit ÖZÜDOĞRU, Hacıbayram Veli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5504-1641

9. Bölüm: Coğrafya Eğitimi ve Değerler

Doç. Dr. Fatma TORUN, Adıyaman Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2701-7377

10. Bölüm: Coğrafya Eğitiminde Öğretim Materyalleri

Doç. Dr. Nurcan DEMİRALP, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-4102-1409

11. Bölüm: Müzede Coğrafya Eğitimi

Dr. Murat GÜLBETEKİN, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-4128-907X

12. Bölüm: Coğrafya Öğretim Programlarında Öğretme/Öğrenme Süreci Tasarımı

Doç. Dr. Nazan KARAKAŞ-ÖZÜR, Karatekin Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6626-3845

13. Bölüm: Türkiye’de Coğrafya Ders Kitaplarının Hazırlanma ve Geliştirilme Süreci

M. Alper KOÇAK, TTKB
ORCID No: 0000-0002-2397-8058
Serkan KIRKESER, TTKB
ORCID No: 0000-0003-4604-4669

14. Bölüm: Eğitimde Kalite Anlayışı ve Denetimi

Prof. Dr. Adnan KAN, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3610-0033

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM NİÇİN VE NASIL BİR COĞRAFYA EĞİTİMİ?

Giriş.....	1
Bir Mekan Bilimi Olarak Coğrafya.....	2
Coğrafyada Bazı Temel Konu ve Kavramlar.....	5
Niçin Coğrafya ve Coğrafya Eğitimi?.....	8
Nasıl Bir Coğrafya Eğitimi?.....	14
Coğrafya Eğitiminin Sorunları.....	16
Sonuç.....	18
Kaynakça.....	19

2. BÖLÜM COĞRAFYA OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	21
Coğrafi Bilgi; Coğrafya Bana Ne Sağlar!.....	22
Geçmişten Bugüne Coğrafya Okuryazarlığı; Tanımı ve Araştırmalar.....	25
Buna Göre Coğrafya Okuryazar Bireyin Özellikleri.....	27
Mekânsal Anlatımıyla Dünya.....	27
Yerler ve Bölgeler.....	27
Fiziki Sistemler.....	28
Beşeri Sistemler.....	28
Çevre ve Toplum.....	28
Coğrafyanın Kullanımı.....	28
Konum Bilgisinden Eleştirel Düşünmeye Doğru; Coğrafya Okuryazarlığı Neden Önemlidir?.....	32
Coğrafya Okuryazarlığımı Geliştirmek İçin Öneriler.....	38
Sonuç.....	40
Kaynakça.....	42

3. BÖLÜM COĞRAFYA EĞİTİMİNİN BEŞ TEMASI

Giriş.....	49
Coğrafya Eğitiminin 5 Temel Teması.....	52
Yer.....	52

Konum	54
İnsan-Çevre Etkileşimi	56
Bölge	57
Hareketlilik (Mekânsal Etkileşim)	59
Örnek Etkinlik ve Uygulama	61
Kaynakça.....	67

4. BÖLÜM

COĞRAFI BİLGİDEN COĞRAFI BİLİNCE

Coğrafi Bilgiden Coğrafi Bilince	69
Coğrafya ve Coğrafi Bilgi	69
Coğrafya Yoluyla Coğrafi Bilgiye Nasıl Ulaşır?	70
Coğrafya Eğitimi Yoluyla Öğrenciler Nasıl Coğrafi Düşünür ve Coğrafi Bilgi Üretir?	72
Coğrafya Öğretimi Yoluyla Coğrafi Bilgiyi Açığa Çıkaran Sorular Nelerdir? Öğrenciler Nasıl Coğrafi Sorular Sorabilirler?	74
Coğrafya Öğretimi Yoluyla Öğrenciler Coğrafi Bilgiyi Nereden Nasıl Elde Ederler? ...77	
Coğrafya Öğretimi Yoluyla Öğrencilere Coğrafi Bilgiler, Beceriler, Bakış Açıları, Değerler ve Tutumlar Kazandırmanın Amacı Nedir?	78
Coğrafi Bilinçten Coğrafya Okuryazarlığına.....	80
Kaynakça	85

5. BÖLÜM

COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA KAVRAMLAR

Giriş	87
2005 CDÖP'nin Kavramsal Çerçevesi	89
Coğrafya Dersi Öğretim Programında Alan Eğitimi ile İlgili Kavramlar	90
Coğrafi İçerikle İlgili Temel Kavramlar	100
Sonuç.....	107
Kaynakça.....	108

6. BÖLÜM

COĞRAFYA EĞİTİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Giriş.....	111
Ölçme ve Değerlendirmenin Öğeleri	112
Ölçme ve Değerlendirmenin Temel Kavramları	113
Ölçme.....	113
Ölçme Türleri	114

Nitelikli Ölçmenin Bileşenleri	115
Başlangıç Noktası	115
Birim	116
Birimlerin Özellikleri	116
Araç	117
Ölçme Düzeyleri (Ölçek)	117
Sınıflama Düzeyinde Ölçmeler (Ölçekler)	118
Sıralama Düzeyinde Ölçmeler	118
Eşit Aralıklı Düzeyde Ölçmeler	119
Oranlı Düzeyde Ölçmeler	120
Değerlendirme	120
Diğer Değerlendirme Türleri	122
Öz değerlendirme	122
Akran değerlendirme	123
Portfolyo değerlendirme	124
Ölçme ve Değerlendirme Sürecinde Hata ve Hata Kaynakları	126
Hata Türleri	126
Hata Kaynakları	128
Ölçme Araçlarında Bulunması Gereken Nitelikler	129
Geçerlik	129
Kapsam Geçerliği	129
Bir Ölçüte Dayalı Geçerlik	130
Yapı Geçerliği	132
Güvenirlik	133
Birden Fazla Uygulamaya Dayalı Güvenirlik Belirleme Yöntemleri	134
Test-Tekrar Test Yöntemi	134
Paralel (Eşdeğer) Form Güvenirliği	135
Tek Uygulamaya Dayalı Yöntemler	136
Eşdeğer Yarılar (İki Yarı) Güvenirliği	136
Kuder Richardson 20/21 (KR 20/21) ve Cronbach Alpha (C_{α}) Güvenirlikleri	137
Kullanışlılık	137
Coğrafya Eğitiminde Kullanılabilecek Ölçme Araçları	138
Çoktan Seçmeli Testler	138
Çoktan Seçmeli Test Maddesi Yazarken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	139
Doğru-Yanlış Testleri	140
Kısa Cevaplı Testler	141
Açık Uçlu Sınavlar	143

Sözlü Sınavlar	145
Ödev ve Projeler	146
Üst Düzey Öğrenmelerin Puanlanmasında Kullanılabilecek Yaklaşımlar	148
Kontrol Listesi.....	148
Dereceleme Ölçekleri	149
Rubrik Puanlama Yönergeleri	150
Test Geliştirme	152
Kaynakça.....	156

7. BÖLÜM

COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMI: UYGULAMADA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Giriş.....	157
Öğretmen Yetkinliği.....	159
Materyaller	162
Ders Kitapları.....	163
Teknoloji Kullanımı	164
Alan Eğitimi	165
Sonuç	168
Kaynakça	169

8. BÖLÜM

COĞRAFİ SORGULAMA VE BECERİLER

Giriş.....	175
Coğrafyada Sorgulama ve Beceriler.....	176
Sorgulamada Yaklaşım Türleri	178
Coğrafi Sorgulamayı Planlama.....	179
Bilme İhtiyacı ve Coğrafi Sorular	181
Kaynakları Toplama ve Analiz Etme.....	189
Sorgulama Kültürü ve Anlamlandırma	192
Yansıtma	193
Ders Örneği: Eritme Potası Yerine Salata Kâsesi.....	194
Sonuç	200
Kaynakça.....	201

9. BÖLÜM COĞRAFYA EĞİTİMİ VE DEĞERLER

Giriş.....	205
Coğrafya İnsan Yaşamında Neden Önemlidir?.....	207
Coğrafya Eğitimi	209
Değer Nedir ve Önemi	212
Coğrafya Eğitimi ve Değerler	215
Coğrafya Öğretim Programında Yer Alan Değerler.....	220
Kaynakça.....	226

10. BÖLÜM COĞRAFYA EĞİTİMİNDE ÖĞRETİM MATERYALLERİ

Giriş	233
Öğretim Materyalleri	234
Öğretim Materyallerinin Seçimi, Geliştirilmesi ve Değerlendirilmesine Yönelik Kriterler	240
Coğrafya Öğretiminde Kullanılan Başlıca Materyaller	244
Coğrafya Öğretiminde Ders Kitapları	245
Coğrafya Öğretiminde Harita ve Atlaslar	248
Coğrafya Öğretiminde Modeller.....	253
Coğrafya Öğretiminde Üretilen (Oluşturulan) Materyaller	254
Coğrafya Öğretiminde Materyaller ve ÖğrenmeOrtamları	258
Sonuç	260
Kaynakça.....	261

11. BÖLÜM MÜZEDE COĞRAFYA EĞİTİMİ

Giriş.....	263
Nesne Odaklı Müzeden İnsan Odaklı Müzeye.....	265
Müzeler ve Eğitim İşlevi	266
Müze Eğitimi-Müze Pedagojisi.....	267
Okul Dışı Eğitim Mekanları Olarak Müzeler	268
Müzelerin Eğitime Katkıları.....	270
Müze Coğrafya İlişkisi	275
Müze Coğrafya Eğitimi	276
Çevre Eğitimi ve Müzelerin Çevre Eğitimine Katkıları.....	278
Müzelerin Coğrafyada Beceri ve Değer Eğitiminde Kullanılması.....	281
Kaynakça.....	285

12. BÖLÜM

COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖĞRETME/ÖĞRENME SÜRECİ TASARIMI

Giriş.....	289
Öğretme/Öğrenme Süreci Bağlamında Dünyada Coğrafya Öğretim Programlarının Dönüşümü.....	291
Öğretme/Öğrenme Süreci Bağlamında Türkiye’de Coğrafya Öğretim Programının Dönüşümü.....	293
Yöntem	298
Bulgular	301
Tarihsel Süreçte Genel Değerlendirme.....	301
1924-1972 Arasındaki Gelişmeler	301
1972-2005 Arasındaki Gelişmeler	302
2005-2018 Arasındaki Gelişmeler	305
Programlarda Önerilen Materyaller	308
Programlarda Önerilen Yöntem ve Teknikler	312
Programda Önerilen Ölçme Değerlendirme Araçları.....	318
Sonuç ve Tartışma	320
Kaynakça.....	324

13. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE COĞRAFYA DERS KİTAPLARININ HAZIRLANMA VE GELİŞTİRİLME SÜRECİ

Özet	329
Giriş.....	330
Okul Ders Kitaplarının Hazırlanışı.....	331
1923-2012 Yılları Arasında Okul Ders Kitaplarının Hazırlanışı ile İlgili Bazı Uygulamalar	332
2012 Yılı ve Sonrası Ders Kitaplarının Hazırlanış Süreci	334
Ders Kitapları Başvuru Süreci	335
Ders Kitabı İnceleme Kriterleri	335
Panel Sistemi.....	337
Taslak Ders Kitabı İtiraz Paneli Süreci	340
Taslak Ders Kitabı Düzenleme/Düzeltilme İşlemleri	340
Taslak Ders Kitabı İhale ve Baskı Süreçleri	341
Okutulmakta Olan Ders Kitaplarındaki Hataların Giderilmesi	341
Sonuç	343
Kaynakça.....	343

14. BÖLÜM

EĞİTİMDE KALİTE ANLAYIŞI VE DENETİMİ

Kurum içi Kalite Anlayışı ve Denetimi	347
Paydaş Odaklı Kalite (Ortak Kalite) Anlayışı ve Denetimi.....	348
Gelecek Odaklı Kalite Anlayışı ve Denetimi	350
Sonuç.....	353
Kaynakça	355
Editörler ve Yazarlar Hakkında	357